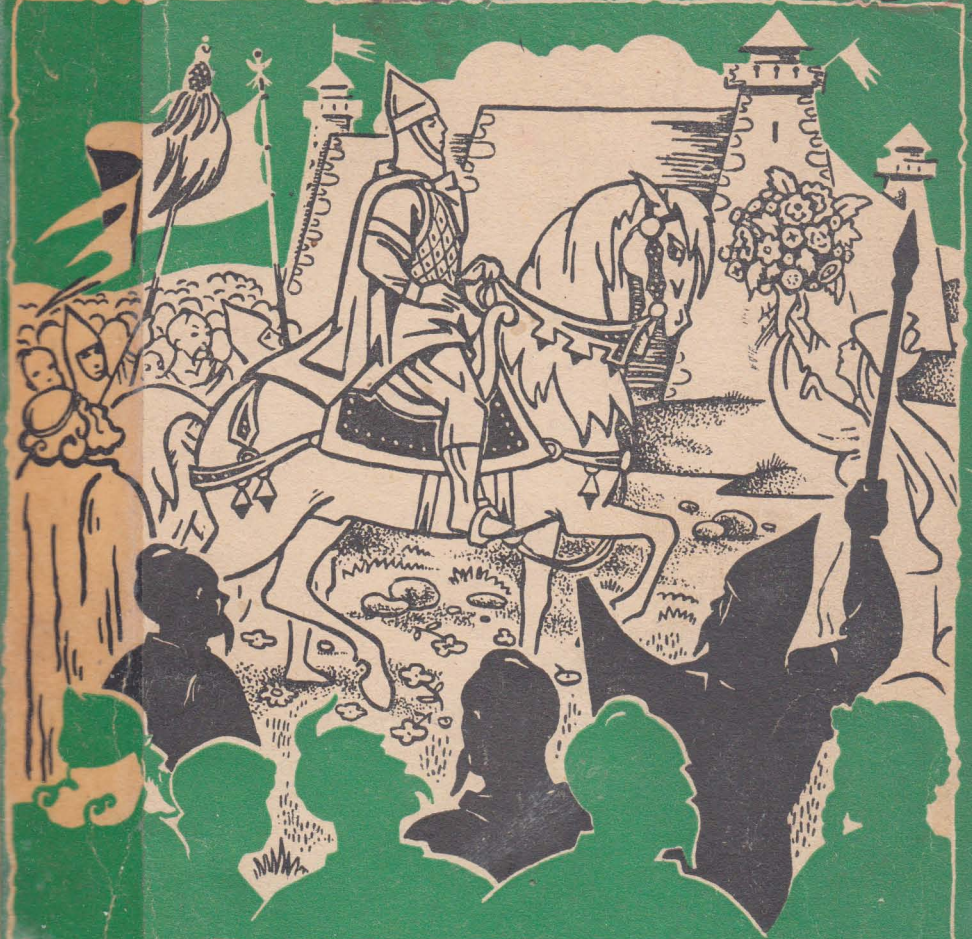

2309

Р. РОЛЯНИК

ХЛОПЦІ З ЗЕЛЕНОГО БОРУ

Р. РОЛЯНИК

Читальня української молоді
"МОЛОДА ПЕРЕСВІТА"
ім. Митр. А. Шептицького
Філадельфія — 23-а і Браун стр.

2309

ХЛОПЦІ З ЗЕЛЕНОГО БОРУ

ІСТОРИЧНА ПОЕМА-КАЗКА ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

diasporiana.org.ua

В-во „НАШИМ ДІТЯМ“
Об'єднання Працівників Дитячої Літератури
Мюнхен 1948

Поема „Хлопці з зеленого бору“ відзначена I-шою нагородою на конкурсі дитячої літератури Українського Видавництва у Львові 1943 р.

Обгортка й ілюстрації М. Михалевича

Authorized by Headquarters European Command Civil Affairs
Division APO 757, A. G. 383. 7 GEC-AGO, from July 1947
Responsible editor and printer: Wasyl Pasieczniak
Друковано в друкарні R. Oldenbourg, Graph. Betr. G.m.b. H. München
Технічними засобами В-ва „Українська Трибуна“

Б ОГАТИРСЬКИЙ МЕЧ

Гей, як гарно в світі жити,
Гей, який чудовий світ!
Шепчуть трави, пахнуть квіти,
Сонце світить, ліс шумить,
А у лісі, у дубині,
Над ставочком при долині
Видно хатку, наче гриб —
Ніби бігла та й спинилась,
Над ставочком похилилась,
Німо дивиться у глиб.

Вийшов з хати білий хлопчик,
Веселенький, мов весна —
Радісно цвіркнув горобчик,
Сів на гілку край вікна;
Квіти хлопчика пізнали,
Головки понахилили,
Оглядаються за ним,
На хвилину стала річка,
А над кришею, мов стрічка,
Зупинився сивий дим.

Вийшов з хати чорний хлопчик,
Непривітний, мов слота —
З гілки втік мерщій горобчик,
Мов від злющого кота,
Квіти хлопчика пізнали,
Головки повідвертали,
Змовк на липі бравий кіс,
Загорнулось сонце в хмару
І холодну тінь - примару
Гнівню кинуло на ліс.

Вийшов з хати сивий батько
І в повітці цюк та стук,
Ріже, теше, струже гладко,
Робить, мов би мав сто рук.
Білий хлопчик каже: »Тату,
В вас роботи так багато,
Поможу я трохи вам
Чи подержати, чи що там,
В мене є на все охота,
Вже й бо трохи майстер сам«.

»Добре, Саньку!« — батько каже,
Наш Санько такий вам рад!
Тут приб'є, а там прив'яже,
І усе до шмиги, влад.
Батько дивиться, радіє,
Що Санько робити вміє,
В світі, знай, не пропаде —
Тільки той Пашко... ох, Боже!
Той Пашко — дитя негоже,
Він до лиха доведе!

Чорний хлопець у повітку
Ні півоком не дививсь,
Хоч було це вранці влітку,
Він під дубом положивсь.
Ледве ліг, а вже забувся,
Мов колода простягнувся,
Захропів на всенький ліс —
За годинами години
Пропливали, мов хмарини,
Над верхами вільх, беріз.

Пробудився, чує — грають,
Поміж пнів луна іде,
З лісу вої виїжджають,
Оповісник ¹⁾ їх веде.
Встав Пашко, цікавий звідки,
І Санько біжить з повітки,
Вийшов батько до воріт,
Шапку зняв, гостей вітає,
Відкіля й куди, питає,
Радий чути щось про світ.

Оповісник от і каже:
»Сталось лихо, батьку, знай!
Превелике військо враже
Вчора в наш вступило край.
Проживали ми в спокої,
Не бажали ми чужої
Ані крихточки собі:
Ні майна сусідів наших,
Ні їх нив, ні стад, ні паші,
Ні невільників — рабів.

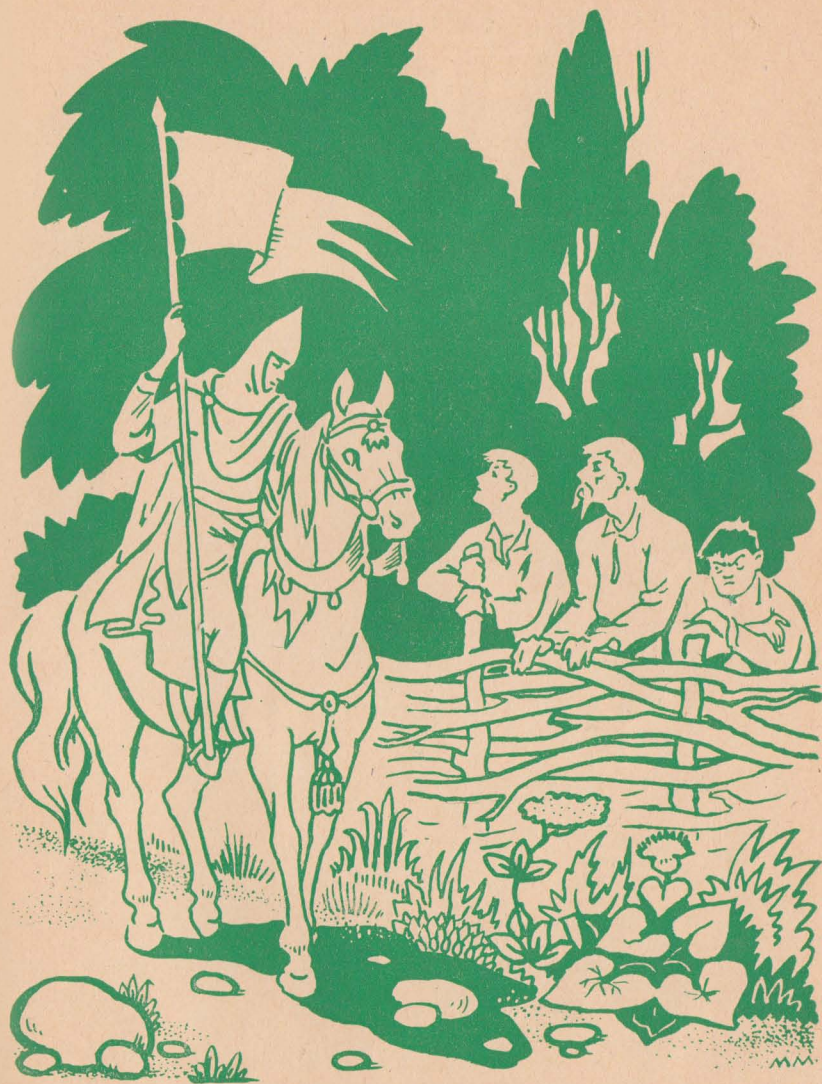
¹⁾ оповісник — слуга, що оголошував княжі накази.

Та углядів ворог злющий
Наші стада і поля
І наринув, наче тучі,
На наш край звідусіля.
Де появиться, ох, Боже!
Просьба-ласка не pomoже,
Не лишає в полі стад,
Горне все з комор, із поля,
І людей жене в неволю
Силоміць із рідних хат.

Князь, владика наш ласкавий,
Попереджує, що нас
Переможе цар лукавий,
Як не виступимо враз.
Ми країну об'їжджаєм,
Про війну оповіщаєм,
Княжий всім несем наказ,
Щоб, хто тільки має силу,
Батьківщину любить милу,
Голосивсь до війська вчас».

Як почув Санько те слово,
Просить батька: »Батьку мій!
Я на заклик цей готовий,
Хоч ще хлопець молодий«.
Батько каже: »Йди, дитино,
Борони свою країну,
Й ти, Павлуно, з ним іди!
Йдїть і сміливо борїться,
Батьківщині прислужїться,
Виведїть її з бїди!«

Оповісник от і каже:
Сталось лихо, батьку, знай!

При березі, при високій
Три дороги розійшлись,
На три шляхи, на широкі
Смілі вої подались.
А Санько й Пашко в дорогу
З бору темного, густого
Вибираються якстій —
Батько хлопців проважає,
По дорозі їх навчає,
Що таке війна, що бій.

»Ліпше б вам не знати зроду,
Що то є таке війна —
Точить кров, неначе воду,
Сльози, біль несе вона.
Та коли ворожа сила
В наш хороший край вступила
І несе неволю всім,
Що ж вам іншого робити?
— Долю-волю боронити,
Захищати рідний дім.«

»Завжди, діти, чесні будьте,
Чи в забаві, чи в бою,
Славу лицарську здобудьте,
Зберігайте честь свою!
Краще вмерти, як в неславі
Провести весь вік лукавий,
Обезчестити свій рід,
Як за срібло і за золото
Добру славу у болото
Кинути на ганьбу-стид!«

Розпрощались, обнялися,
Втерли теплі каплі сліз
І з узлісся розійшлися
Хлопці — в степ, а батько — в ліс.
Чи ще стрінуться, чи знову
Заведуть коли розмову,
Сядуть разом при столі?
Хто це відає, хто знає,
Хто прийдешність угадає,
Що захована в імлі?

Поміж стада і отари
Рубачеві хлопці йдуть,
А над ними білі хмари,
Мов гусята ті пливуть.
Стало сонечко сідати,
Вже й пора б заночувати,
Глип — могила височить
І широка й круглобока,
І трава на ній висока —
Хлопці тут лягли спочить.

Тількищо закрили очі,
Сон приснився їм чудний,
Мов з могили серед ночі
Вийшов лицар крицяний.
(Ну, а втім непевна справа,
Чи це справді сон, чи ява)
Голос залунав в ту мить:
»Встаньте, хлопці! Тут під вами
Між героїв кістяками
Богатирський меч лежить.

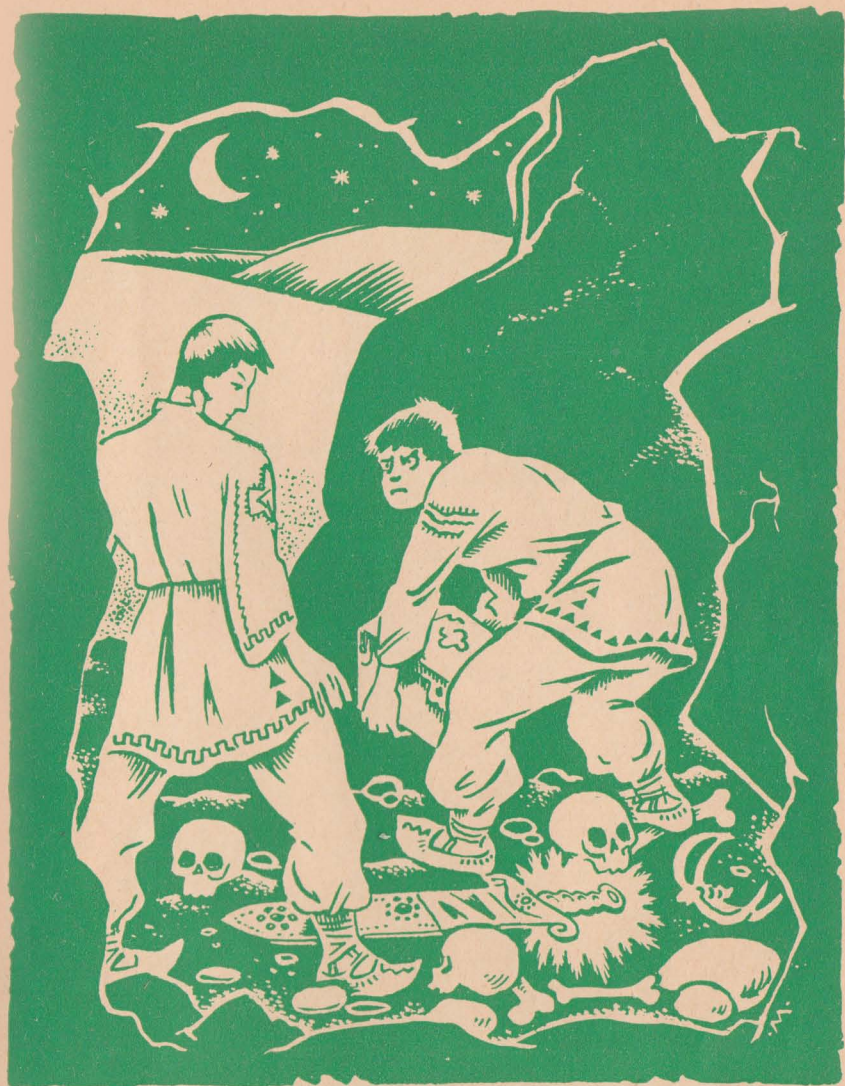

Хто відвагу в серці має,
В кого думка наче сніг,
Хто облуди, зла не знає
І не відає, що гріх,
Меч оцей бери у руки
І такі слова науки
Повсякденно пам'ятай:
За святе і чесне діло
Тим мечем борися сміло —
Ось і напис, прочитай!«

Протирають хлопці очі,
Розглядаються кругом —
Що воно за сон пророчий?
Ну, а може це й не сон?
Аж нараз — Господня сило! —
Розкривається могила,
Стало видно аж до дна:
Густо там біліють кості,
Меч лежить блискучий, гострий,
Ще і скринька кам'яна.

»Брате! — так Санько. — Ти старший,
Першенство тут маєш ти.
Підніми цей меч монарший,¹⁾
Перемозі шлях мости!«
То Пашко зійшов до ями,
Розгорнув кістки ногами,
Згідно черепи тручав,
На меча й не подивився,
Лиш над скринькою схилився —
»Скарб!« — у голос закричав.

¹⁾ монарший — княжий, а також незвичайний, чарівний.

Скриньку ухватив руками...

Він уздрів блискучі гроші,
Перли , золото, срібло...
Пернів, діядем хороших
Пребагато там було.
Скриньку ухватив руками
І побіг, побіг без тями,
Про Санька і не згадав —
Взяв Санько меча з собою
І подавсь його тропою,
Що видніла серед трав.

Аж уранці край дороги
Врешті він Пашка уздрів,
Як із дива і з тривоги,
Мов камінний стовп сидів.
Він бо, як в бігу спинився
І до скриньки подивився,
Що держав її в руці,
То не скарби там побачив
(Хтось то так переіначив!),
А звичайні... камінці.

Тиждень хлопці мандрували,
Поспішали навмання,
Недоїли, недоспали,
Не прогавили ні дня.
Аж ось глип — в степів безмежжі
Виростають башти, вежі,
Скалить зуби сірий мур,
І озерце лебедине
Обмиває темні стіни,
Сине, сине, мов лазур.¹⁾

Певно буде це столиця —
Та й на диво, красота!
Терем²⁾ на горі іскриться,
Сяє брама золота.
А до міста звідусюди
Верхи, пішки сунуть люди,
Інші їдуть на возах —
Шум та гам такий у місті,
Наче жорен меле двісті,
Що й ступити кроком страх.

¹⁾ лазур — блакить, синява.

²⁾ терем — палата.

Так нераз у муравлиці
Метушиться комашня,
Як, буває, злий хлопчище
Кий застромить аж до дна;
Висиплеться, наче з міха,
Ну, та й е її до лиха! —
Бігає сюди й туди
Прудко, шпарко, клопітливо,
Щоб дізнатись (та й не диво),
Відки ждати їй біди.

Хлопці довго не барились,
Замішались в людський рій,
В княжім замку зголосились,
В військо просяться якстій.
»Добре« — каже воевода, —
Хоч ви діти, та природа,
Бачу, лицарська у вас.
В нас тепер війна кривава,
Жде нас ганьба або слава,
Проб важких надходить час.

Зброя зтяжка для вас ще —
Віру йміть моїм словам! —
То ж гадаю, буде краще
Іншу службу дати вам.
Вас зроблю я довбишами,
Дам вам бубни з паличками,
Бути довбишем — не стид,
Бубон знак дає до бою,
Лад тримає між юрбою,
Крок вояцький бадьорить.

Вас зроблю я довбищами...

Через рік, чи два, хлоп'ята,
Як змужніти прийде час,
Не мине вас гідна плата:
Будуть лицарі із вас.
Замість бубнів дам вам зброю,
Щоб воєнною порою
Ви прославились в бою,
Борогів відважно били,
Рідну землю боронили,
Любу матінку свою.

Радий був Санько, щоб зразу
Славним лицарем він став,
Та і бубна за образу
Він собі не уважав.
На устах його мов світло
Щастя-радості розквітло,
Весело йому було, —
А Пашко?.. Мов темінь ночі
Заслонила в нього очі,
Тінь окутала чоло.

Ось погляньте — в першій лаві
Довбиші усі стоять —
Наш Санько утішний, бравий,
Очі гордістю горять,
А Павлишко непорушний,
Нерозгаданий, бездушний,
Мов із каменю стоїть,
Із-під лоба споглядає —
Хто його думки вгадає,
Хто збагне укриту хіть?

Вранці-рано затрубили,
Обізвався барабан,
Тисяцькі на коней сіли,
Об'їжджають весь майдан.
Стало військо, броні ¹⁾ сяють,
Хоружовки повівають,
Виїжджає сивий князь,
Знак дає — земля здригнулась,
З місця рать ²⁾ уся двигнулась,
Чути тільки дзень та брязь.

Виступають поза брами,
Міст звідний скрипить-гуде,
Люд вимахує хустками,
В степ за військом довго йде.
»Громте ворога, не гайтесь,
І щасливо повертайтеся,
Всі здорові нам прийдіть,
А ворожих верховодів
Ви живцем на суд народу
У столицю приведіть!«

Розіслався степ розкішно,
Рясно квітами ряхтить,
Жайворонок дзвонить втішно,
Річка в сонці мерехтить.
Степовий гарячий вітер
Сушить тирсу, гладить квіти,
Розсіває пах п'янкий,
В плавнях горлиці воркують,
Журавлі стоять, міркують,
Скиглять жалісно чайки.

¹⁾ броня — панцер.

²⁾ рать — військо.

Військо йде, степи толочить,
Залягає пил байрак,
Витріщає зайчик очі,
Вухами стриже сугак,
Виє хижий вовк спросоння,
Чує — крякають ворони,
Хмарою летять у даль,
Вороння недолю чує,
Бій ворожить, кров віщує,
Буде лихо, сум і жаль.

День і ніч ідуть степами,
Ворогам на стрічу йдуть,
Курява встає стовпами,
Закриває сонце муть ¹⁾.
Ось і ворог появився,
Наче повінь та розлився,
Гомін в небо устає —
Глянув князь і журно каже:
»Та й велике ж військо враже,
Втрое більше, як моє!«

Руки він підняв до неба,
Став молитись: »Боже мій!
Волі нам і щастя треба,
Ми за них ідем у бій.
Відверни від нас Ти болі,
Заступи нас від неволі,
Від невдачної війни,
Кинь на ворога тривогу,
Подаруй нам перемогу,
Супостата прожени.«

¹⁾ муть — курява.

Хмари над степом

С

тав князь військо шикувати,
Ворог теж у лави став,
Стали лучники стріляти,
Примостившись серед трав.
Збоку кінні підбігають,
Мов дратують, утікають,
То вертаються ізнов,
Хтось там з кимсь уже зчепився,
Хтось додолу повалився,
Пролилася перша кров.

Тяжкозбройні піші лави
Звільна рушили у бій,
Муром вої наступали
По серпусі ¹⁾ степовій.
Підняли мечі гримучі
І ішли, мов хмари-тучі,
Глухо бубон загудів,
Труби бій оголосили,
Щит на щит напер щосили,
Впали іскри з-під мечів.

¹⁾ серпуха — рід степової трави.

Військо йде, степи толочить,
Залягає пил байрак,
Витріщає зайчик очі,
Вухами стриже сугак,
Виє хижий вовк спросоння,
Чує — крикають ворони,
Хмарою летять у даль,
Вороння недолю чує,
Бій ворожить, кров віщує,
Буде лихо, сум і жаль.

День і ніч ідуть степами,
Ворогам на стрічу йдуть,
Курява встає стовпами,
Закриває сонце муть ¹⁾.
Ось і ворог появився,
Наче повінь та розлився,
Гомін в небо устає —
Глянув князь і журно каже:
»Та й велике ж військо враже,
Втрое більше, як моє!«

Руки він підняв до неба,
Став молитись: »Боже мій!
Волі нам і щастя треба,
Ми за них ідем у бій.
Відверни від нас Ти болі,
Заступи нас від неволі,
Від невдачної війни,
Кинь на ворога тривогу,
Подаруй нам перемогу,
Супостата прожени.«

¹⁾ муть — курява.

став князь військо шикувати,
Ворог теж у лави став,
Стали лучники стріляти,
Примостившись серед трав.
Збоку кінні підбігають,
Мов дратують, утікають,
То вертаються ізнов,
Хтось там з кимсь уже зчепився,
Хтось додолу повалився,
Пролилася перша кров.

Тяжкозбройні піші лави
Звільна рушили у бій,
Муром вої наступали
По серпусі ¹⁾ степовій.
Підняли мечі гримучі
І ішли, мов хмари-гучі,
Глухо бубон загудів,
Труби бій оголосили,
Щит на щит напер щосили,
Впали іскри з-під мечів.

¹⁾ серпуха — рід степової трави.

То не в кузні, не в ковальні
Крицю молоти кують —
То бійці, тверді, безжальні
Об мечі мечами б'ють.
Курява все вище й вище
Обгортає бойовище,
Хмар сягає крик хрипкий —
Милосердя тут не знають,
Ні на кого не зважають,
Не питають, хто такий.

Бачить князь — погано буде,
Не стає своїм снаги¹⁾,
Обступають звідусюди
Незчисленні вороги.
Ворогів силенна сила
Степ кругом загородила,
Всі на вибір силачі —
Є відвага, та що з того?
Три беруться до одного,
Три рубають враз мечі.

Срібний панцер князь вдягає,
Рветься сам в кипучий бій,
Молить тисяцький, благає:
»Кинь цей намір, пане мій!«
»Ні! — говорить князь рішучий, —
Сам піду у бій кипучий,
Ах, облиш слова пусті!
Ворог, бач, перемагає,
Наше військо знемагає,
Як умерти, то в гурті!«

¹⁾ снага — сила, видержливість.

Та стривайте! Що за гомін
В супротивника рядах?
Хто так креше без втоми
По ворожих панцерах?
Що за лицар небувалий
Захитав ряди зухвалі,
Наперед безстрашно йде,
Тне наліво і направо,
Здобуває честь і славу,
Де такий узявся, де?

Молоденький це хлопчина,
Головусий парубчак,
Білий вид, густа чуприна,
Очі — льон, а личко — мак.
Не впізнали? Нещодавно
Бив він ще у бубон славно —
Це ж Санько наш, довбищук;
Бубон замінив на зброю,
Гнівню кинувся до бою,
Не жалів меча ні рук.

Де негадано взялася
Богатирська сила в нім?
Гнівом думка зайнялася
У пориві вогнянім.
Він згадав: »За чесне діло
Тим мечем борися сміло!«
Хай лякаються слабі...
Краю мій! Вітчизно мила,
Вся любов моя і сила,
Вся снага моя тобі!

Де не вдарить, в вражій гущі
Щерби, виломи стають,
Силачі йому найдужчі,
Видно, ради не дають.
Врозтіч кинулися вої
Від завзятости такої,
Хто не втік, то той поліг;
Зблід ворожий воевода —
Кепська трапилась пригода,
З перемоги вийде — сміх!

Чорний панцер одягає,
Меч і ратище бере,
На коня мерщій сідає —
Ворога на мак зітре!
Та й силач був воевода,
Тільки глянь — ведмежа врода!
Він звалив би і вола,
Взяв би сіна стіг на вила —
Оттака то в нього сила
Незвичайная була.

Юнакові він на стрічу
Ураганом полетів,
Замішався в люту січу,
Срібним вістрям заблистів.
Та Санько не налякався
І до чурів відіззався:
»Дайте інший меч мені,
Хай в нас рівна сила буде!
Хай не меч, а Бог розсудить
Нас у лицарській борні!«

Подивився воєвода
На противника свого,
І Санька хлоп'яча врода
Глумом сповнила його.
»Геть, на бік!« — жене з дороги
Блідних лицарів з тривоги,
На Санька летить, мов змії —
Війська миттю розступились,
На двобій цей задивились —
Та й предивний був це бій!

ПРЕДИВНИЙ ДВОБІЙ

Вій предивний вам звіщаю,
Іскор скроплений дощем —
Бій геройства і відчаю,
Бій хлоп'яти з силачем.
Мов крилаті хижі змії,
Мчаться коні бойовії,
Стугонить широкий луг —
Прибігають, зупинились...
Два шоломи поклонились,
Два борці спинили дух.

Зразу в себе націлялись
Ратиц вістрям крицяним,
Відступились, розігнались
І ударили, мов грім.
А як ратища при тому
Поламали, мов солому,
То борці тоді мигцем
За важкі мечі вхопили,
Рубонули враз щосили,
Іскри бризнули дощем.

Вдруге, втретє рубонули,
Чути тільки чах і чах —
Із мечів скалки сипнули,
Стали щерби на мечох.
Міцно так борці рубались,
Що лиш держална остались
У руках у них одні,
Та зупину вже не мають,
Голі руки простягають,
Гнівні, дужі, запальні.

Обхопились раменами,
Лячна це була борня —
Порюють коней острогами,
Кінь зіп'явся на коня.
Лицар з лицарем зчіпились,
Кінь з конем кусались, бились,
Встала курява до хмар;
Брязкіт броні, коней хропіт,
Крик борців, іржання, копіт
Ув один злились кошмар.

Військо дивиться, німіє,
З дива весь забуло світ,
Ворухнутися не сміє,
Заворожене стоїть.
Хто кого в борні тій зможе,
Хто противника положить
І прославить свій народ?
Хто ж то буде той щасливий,
Чи хлопчина уродливий,
Чи найперший з воевод?

Раптом крик, мов бурі подув,
В лавах війська залунав —
Захитався воевода
І з коня додолу впав;
А ворожих воїв лава,
Вздівши, що пропаща справа,
Врозтіч кинулась якстій;
Княже військо теж не спало,
Навздогін за нею гналось,
Наче бджіл сердитий рій.

Ніч погоню припинила,
Сон на очі навела,
Розгорнула чорні крила,
Степ обкутала імла.
На небес лані просторім
Ізійшли червоні зорі,
Мов кривавії квітки,
Місяць човником промчався
І у хмарах десь запався,
Морок все покрив їдкий.

У наметі похідному
Князь з боярами засів,
Він Санька слuzі своєму
Вмиг покликати звелів:
»Сину мій! Хлоп'ятко любе!
Врятував ти від погуби
Рідну землю в боротьбі,
Від держави і народу
Щиру дяку й нагороду
Тут виношу я тобі.«

За тяжкі мечі вхопили,
Рубонули враз щосили...

»Княже мій! — Санько вклонився —
Не сказав би я в цей час,
Чим я більше заслужився,
Як хтонебудь інший з нас.
Кожний мужньо з нас змагався,
Ран і смерти не боявся,
Бивсь і я, як знав і вмів,
Я з одного тільки радий:
Не відстав я від громади,
Обов'язок свій сповнив.»

Князь на те: »Не лиш хоробрий,
Ще й до того скромний ти,
Певний я, що зможеш добре
Наше військо в бій вести.
Я, владика цього краю,
За заслуги призначаю
Воеводою тебе;
Вміло в бій води дружину,
Бо мое рам'я вже, сину,
Бачиш, втомлене й слабе.»

І звелів оголосити
Війську княжий цей наказ,
В сурми радісно сурмити,
Бити в бубни раз-у-раз.
Пізно в ніч огні палали,
Бубон гув, і сурми грали,
Табір втіхою шумів,
Поки спати не уклався,
Світ у темряві запався,
Степ затих і занімів.

В ми цікаві, певне, знати,
Що подіялось з Павлом?
Тільки бій почавсь завзятий,
Він сховався під кітлом.
Потім зайцем в степ помчався,
У тернину заховався,
Там увесь просидів бій,
А як бій уже скінчився,
Смілий наш Пашко зробився,
До своїх побіг якстій.

І зустрічним всім хвалився
(А хвалитись вмів гай-гай),
Як то він відважно бився,
Сотні з дві поклав бодай.
Як врубавсь в ворожу лаву,
Заробив велику славу —
(Тільки свідків не було,
Що б це певно засвідчили,
Як трудився він щосили) —
О-такий то був Павло!

Як почув, яку заплату
Олександр¹⁾ заслужив,
Став ненавидіти брата,
Тяжко-важко затужив.
Зависть серце обмотала,
В жилах кров кипіти стала:
»Краще б, — думав, — він поліг!«
Ані спати, ані їсти,
Ні лягти, ні навіть сісти
Він спокійно вже не міг.

Як уклався табір спати,
Він в намет Санька закравсь,
Меч сховав у звоях шати
І тихцем у степ подавсь.
Пекло у душі вставало,
Серце кров'ю обкипало,
Навмання, бездумно біг.
Біг і біг і не спинився,
Аж в ворожий стан²⁾ прибився,
Вартовим упав до ніг.

»Шпиг! Підглядач!« — загукали
Невгамовні вартові,
Чобітьми Павла копали,
Волочили по траві,
Трохи-трохи не убили —
»Я не шпиг! — стогнав без сили, —
Не вбивайте без часу!
Не знущайтесь, пощадіть,
До начальника ведіть,
Я рятунок вам несу...«

¹⁾ Олександр — Санько.

²⁾ стан — табір.

Осоромлений, розбитий
Ворог швидко утікав,
Та, щоб трохи відпочити,
Табором у балці став.
Замість батька-воєводи
Воєводич тут проводив,
Сон ніяк його не бравсь —
По шатрі сердитий, хмурий,
Мов осіння ніч понурий,
Він примарою снувавсь.

Вартові Пашка, мов муху,
Попід руки підняли
Й до начальника щодуху
До намету повели.
Впав Пашко йому у ноги:
«Пане мій! Сім миль дороги
Я без віддиху пробіг,
Щоб невдачу і тривогу
Ще в цю ніч на перемогу
Замінити вам я міг.

Табір князя спить спокійно —
Ви вертайтеся назад,
Підповземо ненадійно,
Нападем їх, мов ягнят.
Темна ніч, а варта рідко,
Тайкома підійдем швидко,
Проведу я в табір вас,
Несподівано наляжем,
Всіх заскочимо, пов'яжем,
Що й не крикнуть нам ні раз.»

Думав він, що воеводич
Від утіхи скочить враз,
Крикне: »Ти мій, брат, мій родич,
Рятівник любезний наш.«
Думав так, та помилився —
Із-під лоба подивився
Воеводич на Пашка;
Замість теплих слів подяки,
Гаркнув він, мов до собаки:
«Запорука тут яка?

Діло це складне — омана!
Як я віри йму тобі?
Зрада — справа препогана,
А тим більш, що в боротьбі.
Ти людина нам незнана,
Зрадив ти свого пана,
Чи готуєш зраду нам?
Може справді хочеш ти
Нас у пастку завести
На поталу ворогам?»

Тут Пашко об землю лобом
Стукнув тричі: »Я клянусь!
Хай сьогодні стану хробом,
Хай я каменем зроблюсь,
Як я зраду вам готую.
Тож прошу вас, не жартую:
На аркан мене візьміть!
Я піду і на аркані,
А як зраджу, то на грані¹⁾
Ви живцем мене спаліть!

¹⁾ грань — жар, огонь.

Влав Пашко йому у ноги...

Он у балці, край дороги,
У тернині серед трав
Запоруку перемоги —
Чарівний я меч сховав.
Вам це діло буде гоже
І напевно допоможе
В перемозі ще в цю ніч.
Розміркуй гаразд цю справу,
Що цареві верне славу —
Це ж не маловажна річ!»

Зговорились. Тихо-тихо
Вийшло військо із шатер —
Скорчився Пашко, мов лихо,
Серце мліло, дух завмер.
А за ним на тіні схожі
Кралися бійці ворожі —
Степ лежав в глибокім сні,
І дивились грізно зорі
В безконечному просторі,
Мовчаливі та сумні.

Спав спокійно табір княжий,
Скрізь погасли вже вогні —
Підповзали вої вражі,
Насторожені, чуйні.
Темна ніч, а варта рідко,
Тайкома підкрались швидко
(Добрим шляхом зрадник вів),
Несподівано напали,
Декого уже зв'язали,
Що й прокинутись не успів.

Схаменулася сторожа,
Крик тривоги підняла,
Та навала вже ворожа
Княжий табір залила.
Хто не в путах, піднімався,
Боронився, не давався,
Та дарма! Замало рук!
Хто боровся — повбивали,
Решту по п'ятьох в'язали,
Не жаліли болю-мук.

А Санько, пізнавши лихо,
Скочив серед темноти
У шатро князівське тихо,
Князя щоб якось спасти.
Бивсь з думками, що почати,
Як противника стрічати —
Вибрав хитрощі, не бій.
»Княже, — шепче він, — не гайся,
Старцем ¹⁾ переодягайся
І з шатра тікай мерщій!

Маєш славу ти бандуру,
Не забудь її, візьми,
Призови до себе чуру
І з своїми йди людьми!
Розпізнатися не дайся,
Поміж бранців замішайся,
Хоч у пекло з ними йди —
Грай їм часто на бандурі,
Розганяй їх думи хмурі
І від мене вістки жди!»

¹⁾ старець — прошак

Сам одяг князівські шати,
Вуси, бороду вчепив,
Не пізнала б рідна мати,
Так себе перемінив.
Сів безсило на ослоні,
Голову узяв в долоні,
Ворогів в задумі жде —
Вже ідуть... Чутно знадвору,
Як Пашко до них говорить,
Просто їх в намет веде.

»Ось владика!« — зрадник каже,
Подивився наче змії.
Воеводич крикнув: »Княже,
Відтепер ти бранець мій!«
Вої хлопця обступили,
На телігу ¹⁾ посадили,
Повезли в далеку путь
І замкнули у в'язниці
У чужій сумній столиці —
Вже й не знаю, як зовуть.

»Де подівсь, — Пашко гукає, —
Наймолодший з воевод?
У шатрі його немає,
Десь сховався, сто сот крот!
Чури, табір перегляньте,
З-під землі його дістаньте
І на страту приведіть!«
Чури кинулись — дарма!
Обшукали скрізь — нема,
Мов на той запався світ!

---

¹⁾ теліга — віз.

»Ось владика!« — зрадник каже...

Ні, не йняв Пашко їм віри,
З смолоскипом сам побіг,
Серце гнів залив без міри,
Груди сум важкий наліг.
Бігав, бігав безустанку
Скрізь по таборі до ранку.
Ні, Санька таки нема!
Далі каже: »Ет, дурниці!«
І до царської столиці
Він подався за всіма.

У свою столицю дальню

Гнати бранців цар звелів,
Там сіпаки їх безжально
Запрягали до плугів.

І Санько, бувало, вранці
Бачив із тюрми, як бранці
Йшли похилені, сумні;

В нужді, холоді, турботі,
В каторжній важкій роботі
Гірко їм минали дні.

А за ними князь їх милий
По закурених шляхах
Йде невпізнаний, похилий
Із бандурою в руках.
Під столицею спинився,
Від громади віддалився
І в діброві заховавсь;
Там найшов пустелю-хатку,
В хатці моху подостатком —
»Тут я житиму!« — сказав.

Ягід там було багато,
І грибів повніський гай,
Тільки вийди перед хату
І в полу горни — збирай!
На придачу смирну гарну
Приручив собі князь сарну,
Молоко від неї пив,
Вибирав медок бджолиний,
Полуниці їв, малину —
Так той князь у лісі жив.

Вийде з лісу князь, бувало,
І спішить хильцем на шлях,
Де багато працювало
Кволих бранців-бідолах.
Стане одаль коло муру,
Вийме з-під поли бандуру,
Струни пальцями торкне,
І мелодія кохана,
Рідна всім така і знана
Серце бранців сколихне.

В серці віра оживає,
Розгоряються вогні:
»Хто нам рідну пісню грає
В непривітній чужині?«
Пісню цю співала мати,
Як до сну їх клала спати,
Як стелила постіль їм
Ген, в далекій батьківщині,
Де цвітуть дзвіночки сині,
Де біліє рідний дім.

»Хто нам рідну пісню грає в непривітній чужині?«

А тим часом на бандурі
Пісня лицарська бренить,
Чують лицарі і чури —
Ох, яка відрадна мить!
Це ж мов лік на люті рани,
Що на довго-довго стане,
Що розважить серце вкрай —
Випростовуються спини,
Думка ластівкою лине
У далекий рідний край.

Непокоїться сторожа,
Роздивляється кругом:
»Справа, бач, на зраду схожа!
Де кобзар? Ловіть його!«
Та кобзар немов запався,
В темнім лісі заховався,
Слід за ним застиг, ого!
Що питати, що шукати!
Так як вітра не спіймати,
Не зловити вам його!

А як темна ніч настане,
Стихне в таборі-тюрмі,
Око варти не догляне,
Що там коїться у тьмі.
То, як крикнуть перші півні,
Крадуться полями тіні
І зникають у яру,
І ніхто, ніхто не знає,
Як щоніч росте-зростає
Непокірний гурт в бору.

Царська клекотить столиця,
Люд, мов в вулику, гуде,
Дзвони дзвонять на дзвіницях,
Військо лавою іде.
Відбувається парада,
Втішний цар, цариця рада
І царівна, мов зоря;
Біля них боярські роди,
Тивуни і воеводи,
Вірні служники царя.

Вмів Пашко царя старого
Врадувати аж до сліз:
Він зі сховку степового
Богатирський меч привіз.
На подушці злототканій
Із поклоном у пошані
Він цареві меч подав,
Цар плеснув тоді в долоні
І Пашкові карі коні
В нагороду дарував.

Дослужившись нагороди,
Жив Пашко у місті тім
Серед розкошів, вигоди
У жупані золотім.
Цар, хоч зраді знав ціну,
Раду скрізь чував одну:
Не скупися ти на ласку!
Він же сам, без обов'язку
В вигру замінив поразку,
Виграв нам тяжку війну.

У Пашка щодня забава,
У Пашка щодня гульня,
Гості п'ють, гукають »слава«
І танцюють аж до дня.
А хазяїн похоче,
Всіх гостить і розважає,
Усміхається до всіх;
Чи вгадав би хто, що в серці
Сум, журба виводять герці,
І не дасть спокою гріх?

Часом рідний дім присниться,
Вийде брат, немов живий,
Не всміхається, а злиться,
Відвертає погляд свій:
»Геть від мене; геть на віки,
Геть за гори і за ріки,
Ти не брат мені тепер;
Я тебе уже не знаю
Й знати більше не бажаю —
Ти для мене вже умер!..«

Часом батько сниться знову,
Погляд у Пашка вп'ялить,
Грізно дивиться без слова,
Душу поглядом в'ялить.
У Пашка вмлївають руки,
Він здригається від муки,
Мов би серце ніж пробив —
»Боже, Боже... — шепче стиха, —
Скільки горя, скільки лиха
Я з багатством заробив!«

І не дасть спокою гріх...

Проминають дні і ночі,
Тепле літенько пройшло,
Сонце горнеться охоче
Сірій хмарці під крило.
Мов сирітка, бідне голе
Посумніло в стернях поле,
Зодягнувся в жовте гай —
Дивиться Пашко з палати
І питає: »Серце кляте!
Ой, чи буде смуткам край?

Де Санько подівся? Може
Де між бранців заховавсь, —
Діло помсти (крий же, Боже!)
Проти мене загадав?
Може князь поніс в темницю
Тої справи таємницю,
Може знає, де мій брат?
Я піти до князя мушу,
Як не скаже, вирву душу,
Найлютіший стану кат«.

Щоб сторожа йняла віру,
Угадала, хто такий,
Персня царського з сафіром¹⁾
Наш Пашко надів якстій.
Сів у пишній віз, і коні
Понесли його в розгоні
До тюрми, що близь ріки —
Блиснув перстеном вельможа,
Поклонилася сторожа,
Відчиняє всі замки.

¹⁾ сафір — синій камінь — самоцвіт.

СТАННЯ РОЗМОВА

келії холодній, темній
Олександр нудьгував,
День і ніч думки тюремні
В голові своїй снував:
Знаменито підступ вдався,
І ніхто не догадався,
Що не князь він, а Санько —
Наробила того дива
Довга, хоч і неправдива
Борода, мов молоко.

Сонно дні течуть і ночі,
Мов болотяна ріка,
Та гіркий відчай не точить
Серця мужнього Санька:
Знає він — ох, добре знає,
Що даремне не страждає,
Жертва — діло не пусте,
З неї, мов з зерна на полі,
В горобину ніч неволі
Квітка волі зацвіте.

Здалека лунають кроки,
Ключ скрегоче у замку,
Бачить в'язень — хтось високий
В келію ввійшов вогку,
Край порога зупинився,
Смолоскип підняв, дивився.
»В'язню!« — голос залунав. —
Іздригнувсь Санько, у жилах
Кров жвавіше закружила —
Голос брата він пізнав.

Пашко:

»В'язню, спиш, чи сну не маєш?
Хочу чути голос твій!
Хоч мене ти і не знаєш,
Відповідж мені якстій!«

Санько:

»Самоту і пітьму знаю,
З ними тільки розмовляю
Довгі дні і ночі тут;
Приятелі з них сердечні,
Спочутливі і безпечні,
Ворогам не продадуть...«

Пашко: (здригнувся)

»Ах, не те... Тюремну долю
Можна б легшою зробить,
Лиш, щоб в'язень добру волю
Показав бодай на мить.
В'язню!.. Княже!.. Розповідж,
Де подівсь в погрому ніч
Наймолодший воевода!
Видай, княже, таємницю!
За таку дрібну марницю
Буде гарна нагорода.«

Миттю руку простягає...

Санько:

»Що? Продати воєводу?
Був один такий вже, знай,
З нашого таки народу,
Що продав свій рідний край.
Премерзенна то заслуга!
Я на смерті свого друга
Щастя не збудую, ні.
Правість лицарська і слава —
Найважніша в мене справа,
А достатки — що мені?«

Пашко:

»Сміливий ти, бравий друже,
Та й упертий, бачу, теж,
Та скажи, чи так байдуже
Й муки ти прийматимеш?
Бо — роздумай тільки пильно! —
Як не схочеш добровільно
Правду визнати тепер,
Візьме кат тебе на муки,
Не жалітиме принуки,
Може й жде тебе там смерть...«

Санько:

»Тільки той боїться смерти,
Хто гадає вічно жить, —
Я ж, вельможо, не упертий,
Лиш постійний кожну мить.
Тіло гнеться від обуха,
Та не гнеться сила духа —
Він не знає, що то жах;
Муками слабих лякайте!
Без вагання, жаху, знайте,
Я ступлю на смерті шлях.«

»А, мерзотнику!« — доразу
Закричав Пашко в гніву, —
»За нахабну цю образу
Голову тобі ввірву.«
Миттю руку простягає
І за бороду хватає,
Смик — і бороду ввірвав;
Глип Пашко — чоло і брови
І обличчя вздрів Санькове —
Брата рідного пізнав.

Десь уся пропала сила,
Десь уся поділась злість,
Очі тьма йому накрила,
Налягла на груди млість.
Поваливсь Пашко в нестямі
На вогкий холодний камінь,
Мов підтятий дуб крутий,
А у світлі смолоскипа,
Що з руки у нього випав,
Блиснув перстень золотий.

Зняв Санько із брата шапку,
Зняв з рамен парчевий¹⁾ плащ,
Зняв і персня наостатку
І подавсь у ліс, у хащ.
На Пашка він став похожий,
Перейшов усі сторожі,
Царський перстень допоміг —
Хто його уздрів, вклонявся,
З почесстю відсторонявся
Швидко так, як тільки міг.

¹⁾ парчевий — з золотих або срібних ниток.

Від холодного каміння
Згодом прочунав Пашко,
Серце пройняло тремтіння,
(Зроду ж вдався він страшко).
Роздививсь і крикнув: »Боже!
Тут скоїлось щось негоже,
Що я доброго зробив?
Із моїх утік він рук,
Не мину я кари, мук, —
О, щоб грім його побив!«

Раптом чує дальній гомін,
Спішної ходи луну,
Впав вікном червоний промінь,
Мов метелик на стіну.
На сполох озвались дзвони,
Десь кричать: »Горить, Антоне!
Бунт рабів! Тікай назад!«
Горло страх стиснув Пашкові,
Ввесь став білий, мов без крові:
»Так, це він зробив, мій брат!«

На подвір'ї галас чути,
Хтось гукає: »Де він, де?«
Надбігає сотник лютий,
Трьох опричників веде.
»Зраднику! — кричить щосили, —
Не минеш тепер могили!
Вчора зрадив ти своїх,
А сьогодні нас ти зрадив —
Ну, стривай, поганий гаде,
Ти заплатиш нам за всіх!

Ти, на лихо і на шкоду,
Просто випустив дверми
Олександра-воеводу
З невилазної тюрми.
Кинувсь він на нас завзято,
Разом з ним рабів багато
Вийшло з лісу, з гущину, —
На столицю вдарив грізно,
Спохватились ми запізно,
І тепер пропащі ми.»

Заридав Пашко з розпуки,
Руки вгору простягнув:
»Не ведіть мене на муки!
Я не винен, присягну!
Йдучи, мав я іншу гадку —
Лихо сталось від випадку,
Хитрощами він утік.
Я не винен!.. Ах, стривайте,
Неповинно не карайте...
Пощадіть юнацький вік!«

Та дарма благать пощади
І молитися шкода!
Бачить він — немає ради,
Неминуча жде біда.
Хто йме зрадникові віри,
Хоч він мовить слово щире?
Хто пошану дасть йому?
Тож нінащо не зважали,
Узяли Пашка, зв'язали
Й потягнули за тюрму.

І ніхто, ніхто ніколи
Не побачив більш Пашка
(Ось така зрадливця доля,
І заплата ось така!)
Що з ним сталося, не знаю
Та й дізнатись не бажаю,
Не цікавий він мені —
Імена такі між нами
Хай покриють попелами
Забуття прийдешні дні!

У

столиці шум, тривога,
У столиці лютий бій,
За рабами перемога,
Йде Санько, мов буревій.
Він під замок наступає,
»Де мій меч?« — кричить-гукає, —
Богатирський крицаний?
Дайте меч мені у руки,
Бо я замок ваш на штуки
Розметаю нависний!»

З ним і князь, мов голуб білий,
На буланому коні —
Хоч від старости похилий,
Грають ще в очах огні.
(З бору він на даний знак
Вихопився, мов юнак,
Поеднавсь з Саньком завзятим.
Хлопці, що із ним були,
Вилетіли, як орли,
Друзів-бранців визволяти).

Бачить цар — погана справа,
Ворог замок обступив,
Пропаде і сила й слава —
Богатирський меч вхопив.
Думав — дивна сила в ньому
Розторощить, мов солому,
Хоч би й скільки ворогів;
Та що вдарить, все дарма є,
Від меча й знаків немає,
Ще нікого й не убив.

Кинувся Санько щосили,
Вирвав меч у нього з рук,
Похитнувся цар збілілий,
Побоявся смерти мук;
Став навколішках благати:
»Хоч жити, не вмирати,
Пощадіть — всі скарби дам...«
Лицар згідно посміхнувся:
»Ні, мій бранче! Ти забувся —
Воля — скарб найбільший нам.«

Дзвонять дзвони в Княжім Місті,
Будять села і лани —
Надійшли веселі вісті:
Іде військо із війни.
Іде князь, мов голуб сивий,
»Слава!« — люд кричить щасливий,
Всюди радощі і сміх,
Гомонять юрби народу,
Упізнали воеводу,
Наймолодшого з усіх.

»Батьку любий!» — »Сину мій!»

Товпляться жінки і діти,
Усміхаються уста,
Сиплються осінні квіти
Вершиникам під копита;
Тут пізнала сина мати,
Там хтось кличе: »Рідний брате,
Ти вернувся, ти здоров!«
Он біжить дітей громадка
З втішним гомоном до батька
По майдані стрімголов.

Хто ж це, хто між людським збором
З дива наче скам'янів?
Це старий рубач із бору
Зустрічать прийшов синів.
Вже Санько його углядів
У густій людей громаді,
Скаче із сідла мерщій,
Пригортає батька ніжно,
І обидва шепчуть втішно:
»Батьку любий!« — »Сину мій!«

»Де ж Пашко?« — рубач питає. —
»Де твій брат, признайся, де?
Чом він батька не вітає,
Чом до мене не іде?«
Відіззавсь Санько до тата:
»Не питайтеся! Я брата
Ні не маю, ні не мав...
Цитьте, тату! Мужні будьте,
Ймення те повік забудьте,
В нас ніхто його... не знав.«

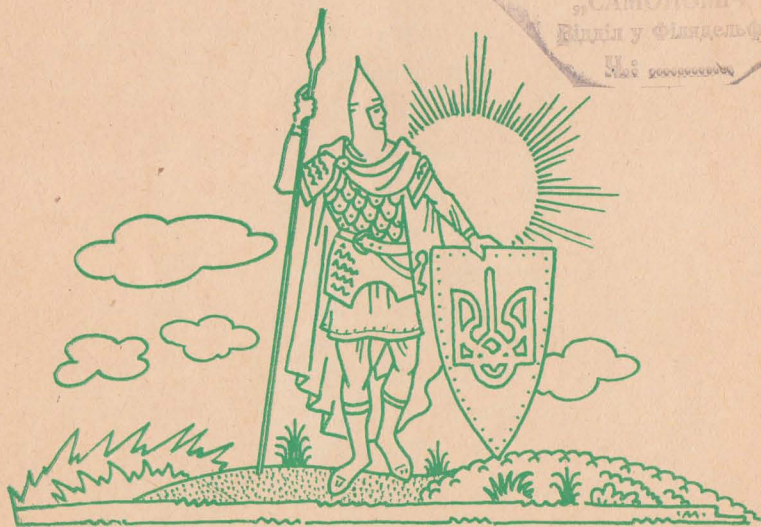
Між народом край дороги,
Там стоїть старий рубач —
На обличчі чеснім в нього
Борються і сміх і плач.
На Санька що лиш погляне,
Мов весінне сонце стане,
А згадає про Пашка,
Болю тінь накриє очі,
І вітцівське серце точить
Розпач чорна та гірка.

Князь у терем свій вступає,
На престіл сідає свій,
Писарів у двір скликає,
Дістає паперу звій
І диктує їм: »Віднині
І старому і дитині,
Оголошую усім:
За заслуги всі для краю
Олександра призначаю
Я намісником своїм.

А як болість серце стисне,
І настане смерти час,
Олександр, мій намісник
Хай князює серед вас!
Чи на те ви згідні, люди?«
Кажуть радники: »Так буде!
Хай князює серед нас
Олександр воевода!«
І народ гукає: »Згода!
Він по серцю нам якраз!«

Втіха-радість в Княжій Місті,
До присяги нарід йде,
Срібних сурем грає двісті,
Барабанів сто гуде.
А далеко, в синій далі,
Де хмарини, мов коралі
На сніжистих шиях гір,
Осінь в шатах йде парчевих,
І про хлопців рубачевих
Дивну казку шепче бір.

БІБЛІОТЕКА
Об'єднання Українців в Америці
"САМОПОМІЧ"
Відділ у Філадельфії
Час 1911

1 50
Ціна 5.— НМ.

